

Забуті письмена

Богдан Сушинський

Богдан Сушинський

ЗАБУТІ ПИСЬМЕНА

Фантастико-пригодницька повість

Сонце зайшло за хмару над самою вершиною хребта, і якийсь час ми напружено стежили за нашим оператором Кирилом Хічкановим. Приготувавши кінокамеру, він метушився понад краєм урвища, між двома скелями, сподіваючись, що світло ще з'явиться. У нього лишався якийсь там метр плівки, і він із затаєністю, на яку здатні тільки кінооператори, чекав появи сонця, щоб повезти звідси відбиток палаючої кулі, що скотилася на вершину хребта й освітлює це таємниче плато із заміською віллою доктора Мікейроса та загадовими кам'яними плитами, кожна з яких — своєрідне послання древньої цивілізації цивілізаціям прийдешнім.

— Не будемо заважати, — торкнувся мого плеча доктор Мікейрос, володар цього зібрання плит. — Може, йому ще й пощастить. Якщо це й справді так важливо.

— Завтра вранці ми вирушаємо до столиці, а звідти — на батьківщину, — пояснив я, хоч Мікейрос і сам знав, що іншої такої нагоди у нас не буде. Та й взагалі відвідання містечка Анданачі, за околицею якого височіє це плато з будиночком доктора Мікейроса, не входило до наших планів. Ми з оператором мали зняти кілька сюжетів із життя сучасних індіанців Південної Америки, нащадків древнього народу — інків. І ми це зробили. Але, вже завершуючи свою подорож, раптом почули від одного столичного журналіста про дивовижну колекцію доктора Мікейроса, який зібрав понад три тисячі кам'яних плит. На плитах стародавні майстри "закодували" у піктограмах найрізноманітніші знання, набуті невідомою нам древньою цивілізацією, наукова еліта якої, вважає доктор Мікейрос, залишила ці послання перед тим, як переселитися на іншу планету, стартувавши на своїх кораблях із космодрому на плато Наска.

Однак все це — і невідома цивілізація, і космодром, і переселення на іншу планету — лишалося питанням полемічним. А плити — ось вони. І збирач їх — теж. І ми могли тільки пошкодувати, що дізналися про це так пізно і не зняли окремий великий фільм про той унікальний музей у гірському закутні та його господаря.

— Але ви ще повернетеся сюди, сеньйоре Ковач, — мовби прочитав мої думки доктор Мікейрос.

— Хотілося б. Не знаю, як Хічканов, але особисто я мучитимусь доти, доки не побуваю тут ще раз.

— Так, сюди неможливо не повернутися. Якби я не був тверезим аналітиком, то вважав би, що ці кам'яні плити мають магічну силу. Отож ви повернетеся сюди. Кожний серйозний журналіст, кожний фотограф, який береться пропагувати ці "послання з минушини", для мене бажані гості. Не тому, що я прагну слави — вона мені вже ні до чого. Просто людство повинно знати про ці кам'яні "листи", зацікавитися

ними. Адже теорія, якої я дотримуюся і яка вам добре відома, може слугувати об'єднанню людей, їхньому моральному очищенню і духовному згуртуванню.

— Я згоден з вами, докторе. Мікейрос.

— От бачите... Але поки що з цим згодні далеко не всі. Багато хто намагається ігнорувати сам факт існування цих "послань" або порівнювати їх із примітивними наскельними малюнками давніх індіанських мисливців. Це невігласи, які не хочуть бачити очевидного і прислухатися до голосу власного розуму. Скажіть, ви писатимете щось про цю колекцію?

— Так.

Ми вже ввійшли до будинку, який усі називали "гірським гніздом доктора Мікейроса", піднялися на другий поверх у його кабінет і зупинилися біля відчиненого вікна. Між двома вершинами хребта по той бік каньйону досі зависала велика темна хмара, але й через неї видно було, що сонце вже зайшло за вершину. Час втрачено, мій товариш не міг не розуміти цього, однак він усе ще стояв на тому ж місці, де ми залишали його, і, тримаючи кінокамеру на плечі, напоготові, справді чекав дива.

— Неодмінно напишіть, — докінчив свою думку доктор Мікейрос. — І зніміть фільм. Справжній, великий фільм. Ви можете не повірити, але, по суті, кожна з цих плит має таку історію (навіть не древню, не історію свого створення, якої ми вже не можемо взнати, а сучасну — як, хто, коли й за яких обставин знайшов її, і як вона потрапила сюди, і що на ній закодовано), що про неї можна писати книжку й знімати фільм. Вони цього заслуговують.

— Шкода, що в нас був тільки один день. До речі, докторе... Я все хотів запитати вас, проте не наважувався... Той же столичний журналіст, що повідомив про ваші плити, розповів нам про трагедію, яка сталася тут у вас рік тому, коли ви і ваш музей мало не загинули.

— Він розповів вам про це?! — відсахнувся від мене господар "гірського гнізда".

— Так, у загальних рисах. Пробачте, якщо вам боляче пригадувати ту пригоду.

— Ні-ні, річ не в цьому. Я був певен, що журналісти ніколи не дізнаються про цю історію, тим паче — столичні. Навіть у містечку про неї знає лише кілька чоловік, та й ті вважають за краще скоріше забути її.

— Шкодую, докторе Мікейрос, що приніс вам таку прикру новину. Але, якщо вже так склалося, якщо інформація проникла в редакції газет і ваше "гніздо" тепер уже напевне почнуть штурмувати столичні журналісти, то, може, ви розповіли б і мені? А колись, якщо я серйозно візьмуся за статтю про вас чи, може, й за книжку...

— Одне слово, ви хотіли б мати інформацію з перших рук.

— Я поважаю своїх колег, хоч би де вони працювали. Проте ви розумієте, що в їхніх публікаціях можуть бути неточності.

— Неточності, дуже м'яко сказано... — кивнув доктор Мікейрос, набиваючи тютюном свою мініатюрну люльку з довжелезним прямим чубуком. — Я розумію. Досі я мовчав. Але якщо вже справді про цю трагедію дізналися газетярі, то краще, коли світ знатиме правду, аніж послуговуватиметься їхніми вигадками.

Він закурив свою люльку і кілька хвилин мовчав, дивлячись кудись у простір між двома вершинами, де, напевне, був перевал хребта. Розуміючи, що почати розповідь йому нелегко, я не квапив його.

— Гаразд, — зважився нарешті доктор Мікейрос. — Я розповім вам усе, що знаю сам. І навіть не забороняю описати цю трагічну історію. Тим паче, в мене є підстави підозрювати, що вона може мати якесь продовження. Яке саме—не знаю. А в таких випадках краще буде, якщо десь у пресі чи в книжці з'явиться правдива розповідь про те, що ж насправді сталося на цьому плато рік тому...

1

Злива вщухла так само несподівано, як і почалась. Останні хвили її вдарили у вершину хребта, що підпірав небо по той бік ущелини, і, відшумувавши разом з вітром та блискавицями, розвіялися по червоно-блакитному піднебессі, на якому знову заграли бліді промінці холодного гірського сонця. А веселка, що ледь-ледь вималювалася між двома вершинами перевалу, наче закривавлена смужка бинта на зраненому тілі гори, враз стала блідо-червоною і почала навіювати якусь незбагненну тривогу.

Побачивши її, доктор Мікейрос відкинув каптур короткої спортивної куртки і підставив обличчя запізнілим останнім краплинам. Ось уже хвилин двадцять він стояв тут, на кам'яному узвишші, і дивився на вершини Анд, що півколом оточували плоскогір'я, на якому він спорудив своє "гірське гніздо" — замиську віллу, — та на будівлі Анданачі, містечка, що розкинулось у розлогій долині. Навіть зараз Мікейрос міг бачити зелений схил цієї долини, поцяткований жовтавими плямами будиноків, над якими клубочився легкий надвечірній туман. То було досить красиве видовище, але господар вілли не любив милуватися цим пейзажем. Його завжди причаровували тільки гори, і він використовував щонайменшу можливість, щоб іще раз побачити, осягнути, осмислити, які вони, гори на світанку, гори сонячного дня, гори опівночі, гори в грозу... У містечку він теж мав власний будинок. Але навідувався туди надзвичайно рідко і більшу частину життя проводив тут, у "гірському гнізді", на випаленому сонцем, збитому зливами і поруйнованому вітрами плато, де тільки дивом прийнялися три сосни — три тонких деревця серед кам'яної пустелі Анд.

Одразу за його обійстям плато круто обривалось, і десь там, у глибині ущелини, клетотала бурхлива гірська річка, що поволі підмивала цю рівнину, врізаючись усе далі в кам'яне тіло узвишшя й утворюючи шалений пінявий вир. А по той бік річки починався хребет, вершини якого звідси, з високогірного плато, здавалися не такими вже й високими, але все одно далекими й недосяжними. В цьому гірському закутні було чим милуватись. Одначе ні великий, вимурований із майже необробленого каменя двоповерховий будинок, ні ледь уторована дорога, що пробивалася сюди з долини і повзла понад річкою далі, в гори, ні міський краєвид, що відкривався з протилежного боку плато, не позбавляли його тієї похмурої суворості, з якою важко змиритися людині не звиклій до гір, стихії й самотини.

Сам Мікейрос не наважився б стверджувати, що небуденний, майже космічний

пейзаж, який відкривався звідси, захоплював його своєю красою. Він народився в Амазонії і з дитинства призвичаївся до більш-менш рівнинних пейзажів. Його чарувала сельва, милувала душу граціозно повільна, майже застигла, лісова річечка, що десь далеко впадала в Амазонку, зваблювали ледь помітні стежки джунглів і тішили око мальовничі яскраво-зелені пагорби, між якими вигрівалися на сонці хатини невеличкого селища Ача. У цьому селищі, в якому народжувалися, жили й умирали всі його предки з часів Конкісти, він і провів своє раннє дитинство. Отож, вдивляючись у гори на світанку чи опівночі, він не так милувався природою, як намагався проникнути у таємницю Анд, у ту велику таємницю, що утворилася з безлічі дрібних катастроф, дивовижних пригод, стихійних і людських лих, яких поки що не могли й пояснити. А ще він намагався проникнути у таїну походження індіанських племен, що віддавна жили на схилах цих гір — історія їх, якби її ґрунтовно дослідити, могла б пов'язати древню, нині загиблу цивілізацію, що колись існувала тут, із життям сучасним, а може, й прийдешнім. Так, він, кого вже давно вважають диваком, гірським схимником чи просто божевільним, — кожен по-своєму, виходячи із власного розуміння способу життя і захоплень доктора Мікейроса і розуміння теорій, які він висував, поширював та всіляко відстоював, — шукав цієї розгадки. Та незалежно від того, хто і як ставився до господаря "гірського гнізда", кожен усвідомлював, що все своє життя Мікейрос присвятив захопленню, яке не тепер, то колись, згодом вважатимуть неоціненною послугою людству. Можливо, це станеться тоді, коли вчені зуміють прочитати й розшифрувати все, що закодоване на плитах, звезених сюди з різних куточків Анд і всього континенту.

Тим часом остання блискавиця обпалила вершину гори, що обрисами своїми скидалася на знесиленого, заваленого на бік орла, і Мікейрос напружився, чекаючи, що слідом за нею вдарить над перевалом грім. Одначе в горах було тихо. Раптом щось примусило його озирнутись, і він побачив постать людини, яка, обминаючи оселю, бралася просто до нього.

Постать видалася йому незнайомою, не міг він розгледіти і обличчя цього невисокого на зріст, але широкоплечого, могутньої статури чоловіка, що, нахиливши голову, вперто, як віл на круту гору, піднімався на найвищу точку плато, де стояв Мікейрос. І з кожним його кроком у душі доктора Мікейроса наростала якась незбагненна тривога. Ні, не те, щоб його непокоїла сама поява тут людини. Хоч і обрав він життя самотника, проте жив не так уже й відлюдькувато. Крім сеньйори Олівейри, що була йому й дружиною, і домогосподаркою, й особистим секретарем і жила тут майже все літо, сюди ще час від часу наїжджали його колеги з різних університетів Перу, Колумбії та Болівії, знайомі альпіністи, що зупинялись у "гірському гнізді" перед тим, як вирушити в черговий похід у гори. А повертаючись, дехто додавав до його колекції одну або й дві кам'яні плити, знайдені десь по далеких гірських селищах чи невідомих ущелинах. Іноді ж вони не мали змоги принести плити й залишали аркуші паперу, на яких були малюнки та піктограми, бачені ними на скелях. Він завжди радів появі тут кожної нової людини. І хоча сам не був говірким, одначе робив усе можливе,

щоб гості не почувались у нього незручно, відпочили й хоч трохи ознайомились із "забутими письменами", залишеними бозна-ким і коли на кам'яних "пергаментах" сивої давнини. Але цей чоловік... Хто він? Чому так похмуро, немовби приречено, чвалає він сюди цієї надвечірньої пори? Які думки пригнічують його, які поривання ведуть до "гірського гнізда" і взагалі в гори? І чому, стежачи за його ходом, Мікейрос відчував якусь невиразну тривогу?

Ось він уже зовсім близько. Видно його обличчя — загубіле, з дещо незвичайними обрисами: не індіанець, не європеець, але й не метис. Здається, риси східні. Можливо, японець? Або шерп із Непалу? Обличчя вилицювате, обтягнуте жовтуватою шкірою. І погляд чорних очей (він зупинився за два кроки від доктора Мікейроса і якусь хвилю мовчки виважував його поглядом) стомлений і водночас заворожуючий, гіпнотизуючий...

— Ви господар цієї оселі? — неголосно запитав прибулець, дивлячись йому просто в очі. Він говорив по-англійськи, але з помітним і трохи незвичайним акцентом.

— Так. Усі зуть мене просто доктором Мікейросом, так можете звертатися до мене й ви. Одначе хто ви й що привело вас сюди? — Доктор вийняв з рота давно пригаслу люльку і насторожено чекав відповіді.

— Моє прізвище — Кодар. Воно нічого не скаже вам, — відрекомендувався незнайомец. У голосі його не вчувалося ні втоми, ні хвилювання. Здається, він анітрішки не турбувався про те, як прийме його господар цього притулку. — Воно нікому нічого не скаже в цьому містечку. Та, мабуть, і в цій країні.

Мікейрос видобув з кишені пласку металеву тютюнницю і, не зводячи очей з Кодара, заходився повільно набивати свою люльку. Потім так само повільно спитав:

— Можу я дізнатися, що привело вас сюди, сеньйоре Кодар?

— У гори люди випадково не потрапляють. Мене захопила зненацька ця несподівана злива. Я змок до нитки й хотів би зігрітись, якщо ваша ласка. Ясна річ, до ночі я міг би дістатися й до містечка.

Доктор Мікейрос ще раз окинув його поглядом і тільки тепер звернув увагу на те, що в незнайомця немає ніякого альпіністського спорядження і взагалі ніяких речей, навіть фотоапарата. Щоправда, на боці в нього висіла причеплена до широкого ремня якась шкіряна торбинка, але й вона, здається, була порожня. Хто ж зрештою він: вчений, альпініст, просто людина, якій заманулося помандрувати, чи, може, чоловік, що наважився порушити закони вже не однієї країни, та й тепер, остаточно пустившись берега, шукає притулку по таких ось віддалених оселях та селищах індіанців, куди рідко навідується поліція?

— Було б нечемно, якби я відпустив вас отак, мокрого, брести до містечка, — мовив Мікейрос, запалюючи люльку. — Ходімо до мого житла. Попросимо господиню, щоб нагодувала нас і дала по склянці доброго вина.

— А мені казали, що ви живете тут сам-один, — озирнувся Кодар на "гірське гніздо".

— Ні, там завжди господарює сеньйора Олівейра. Але ваші слова свідчать про те,

що ви знали, до кого йшли.

— Так, звичайно, — незворушно відповів Кодар. — Одначе не знав вас в обличчя. У будиночку є ще хтось?

Мікейрос уже рушив до оселі, але, почувши це запитання, на мить зупинився.

— Вам конче потрібно знати це? Вас це турбує? — досить сухо запитав він. Усі, хто навідувався сюди досі, вважали за потрібне негайно і якомога докладніше розповісти про себе, щоб він знав, з ким має справу. А сеньйор Кодар, чи як його там, не поспішає з цим, та й взагалі поведінка цієї людини не те що не подобалася йому, а просто інтригувала. Проте розгадувати такі загадки він не любив. Вистачало з нього загадок, зв'язаних з "кам'яними плитами".

— Так, мене це дуже турбує, — все з тією ж незворушністю підтвердив Кодар. — І згодом я поясню. Отож є у вас ще хтось?

— Є. В одній з кімнат відпочиває мій гість. Доктор Крішна з Тібету. Він приїхав лише кілька годин тому й страшенно стомився з дороги.

— Доктор Крішна? Так-так, цікаво... Ви знали його раніше? Давно знайомі з ним?

— Ви що, з поліції? — вже не приховував свого невдоволення доктор Мікейрос. Повернувся і повільно пішов до будинку. Проте Кодар рушив за ним.

— Я не з поліції. І вже попередив, що все поясню згодом. Ви справді давно знаєте доктора Крішну, що приїхав до вас із Тібету? Можливо, знайомі з його працями?

— Я не сягаю того рівня обізнаності з сучасною наукою, щоб знати праці всіх учених світу, сеньйоре Кодар. Але по-моєму, Крішна серйозний учений. Він вивчає древні тибетські манускрипти. І, зокрема, цікавиться всім, що стосується древньої медицини. Кілька індійських та малайзійських фірм уклали з ним угоду, за якою він постачатиме їх фармацевтичною інформацією, почерпнутою з рукописів.

— Дякую, я все зрозумів. До сьогодні ви ніколи не бачилися з доктором Крішною і ніхто не рекомендував його вам. Крім того, ви не вимагали від нього паспорта і навіть не знаєте, громадянином якої країни є ваш гість.

— Хіба це так важливо?

Вони були вже біля ґанку, і перед тим, як ступити на першу сходинку, доктор Мікейрос озирнувся. Кодар зупинився кроків за два від нього і, здавалося, вирішував: йти йому далі чи ні.

— Слухайте мене уважно, докторе Мікейрос, — стиха проказав він. — Ви певні, що зараз, у цю мить, доктор Крішна відпочиває?

— Цілком. А що, зрештою, сталося? Ви знайомі з ним і не хотіли б зустрічатися під одним дахом? Тоді будьте певні, ми з сеньйорою Олівейрою помиримо вас. Чи, може, він не той, за кого себе видає?

— Куди виходить вікно його кімнати? — запитав Кодар, ігноруючи всі його запитання.

— У протилежний бік. Ця кімната на другому поверсі. І звідти добре видно всі плити, — а доктор Крішна хотів бачити їх з вікна, — і кілька вуличок містечка теж видно. Найкрасивіша його частина. Чудовий краєвид, скажу вам.

Доктор Мікейрос і сам був досить міцної будови, але, стоячи поруч з Кодором, він майже фізично відчував і силу його тіла, і навіть вольовитість цього чоловіка.

— Мене мало цікавлять краєвиди. Особливо зараз. Зробіть так, щоб якийсь час доктор Крішна не знав про мене. Дайте мені якусь кімнатку на першому поверсі. І накажіть пані Олівейрі мовчати. Доктору Крішні я відрекомендуюся сам. Коли настане час, — додав він після паузи. І спитав: — Ви можете зробити таку послугу?

— Звичайно, — поспіхом відповів Мікейрос. — Будете у кімнатці поряд з вітальною. Там є ліжка і електрокамін.

— О, у вас тут є навіть електрика?

— Звичайно. І телефон — теж. До найближчого міського будинку звідси кілометр.

— Кабель прокладено по схилу?

— Так, останні двісті метрів — у кам'яній ніші, видовбаній у скельному ґрунті. Це має якесь значення?

— Про те, що мене цікавить, я звик знати все, — загадково відповів Кодар. — А від давніх звичок важко відмовитися — ви це відчуваєте по собі.

— Скажіть, — майже пошепки запитав Мікейрос, пропускаючи його повз себе до відчинених дверей. — Крім вас, сюди може заглянути ще хтось? Це теж дуже важливо.

— Загалом, може. Нас троє. Мої товариші тут поблизу. Але ночуватимуть вони в містечку. Та заспокойтеся, сеньйоре Мікейрос. Ні я, ні мої друзі не завдадуть вам ніяких прикрощів.

— Я звик жити в горах, — буркнув Мікейрос, якого відповідь гостя анітрішки не заспокоїла. — І знаю, що гори мають свої закони. — Якийсь час він мовчав, потім узяв з полицки і поклав на стіл перед Кодарем ключ від дверей. Вже виходячи, задумливо проказав: — Усе життя я присвятив науці. І хочу, щоб ви це знали. Незалежно від того, хто ви і з якими намірами прибули сюди.

— Я пам'ятатиму це, — чемно схилив голову Кодар.

Крішна спустився вниз, коли вже остаточно звечоріло й Олівейра запросила його на вечерю. Коли гість ішов сходами, доктор Мікейрос саме був у коридорі.

— Я вдячний вам, докторе Мікейрос, за те, що ви надали мені притулок і змогу так чудово відпочити, — чемно мовив Крішна замість вітання. І, ввійшовши слідом за господарем до вітальні, сів у запропоноване крісло.

— Можете залишатись у мене скільки забажається, — дещо запізнило відповів Мікейрос, ледь помітно вклоняючись. Він уже завважив, що обличчя гостя видається ще стомленішим, ніж тоді, коли той піднімався у відведену йому кімнатку. Мікейросу це видалося підозрілим.

— Злива, напевне, заважала вам? — обережно поцікавився він.

— Навпаки. У зливу добре спиться, правда, грім кілька разів примушував мене прокидатися. Та дарма. Попереду ніч. До того ж — ніч у горах.

— Так, ніч у горах, — погодився Мікейрос. І подумав, що кожен із них вклав у ці слова лише йому відомий зміст.

Докторові Крішні було, мабуть, років п'ятдесят. Про це свідчило сиве, гладенько

зачесане волосся і коротка геть сива борода. Але сивина була єдиною ознакою зрілості чи вже й старості, бо тіло його, худорляве, м'язисте, як у добре тренованого гімнаста, могло належати і юнакові, і людині, не старшій тридцяти п'яти. Тим паче що обличчя його лише ледь-ледь пойнялося першими, майже непомітними зморшками.

— Пані Олівейра... Пробачте, що питаю про таке... — заговорив Крішна, дочекавшись, поки господиня поставить на стіл перед ними тарілки зі смаженою рибою та рисовим гарніром і вийде. — Ця пані — ваша дружина?

"Отже, він дещо вже знає, — усміхнувся про себе Мікейрос. — Як і Кодар".

— Здебільшого вона живе в моїй міській квартирі. Але й там, і тут виконує безліч обов'язків: особистого секретаря, помічниці, іноді навіть виступає співавтором моїх праць, бо за освітою вона історик. Крім того, з власної ініціативи вона прибрала на себе обов'язки покоївки і куховарки — і то лише тому, що не хоче, аби в домі перебувала ще хоча б одна жінка...

Почувши це, Крішна розуміюче кивнув, і на обличчі його вималювалося щось схоже на ледь помітну посмішку.

— Не приховую, що і як жінка вона досить мила, — Доктор Мікейрос мовив ці слова тільки із самолюбства. Він бо пам'ятав свою розмову з Кодаром, і тепер цей гість уже не дуже тішив його. Зрештою, як і сам Кодар. — І вона була матір'ю моєї доньки. Хоча законною дружиною так і не стала. І не намагайтеся з'ясовувати чому. Сам не знаю причини.

На це вже Крішна ніяк не реагував, і далі, до кінця вечері, вони сиділи мовчки. Олівейра теж з'явилася лише на якусь мить. Поставила перед ними по чашечці кави, поцікавилася, чи не бажають іще чогось і, ледь доторкнувшись плеча Мікейроса — Крішна уже помітив, що вона торкалася його так при кожній нагоді, — вийшла.

2

Допивши свою каву, Крішна підвів голову і, чітко вимовляючи кожне слово, проказав:

— Хочу пробути у вас до ранку. Ви не заперечуєте?

— Анітрохи. Я завжди радію, коли у мене лишаються гості. Знаєте, тут, у горах, досить самотньо.

— Я багато років прожив у горах. До того ж я давній і затятий альпініст. Мабуть, як і ви?

— У молодості, — скромно зауважив Мікейрос.

— А мені відомо, що від цього захоплення ви відмовилися вже у досить зрілому віці. І я навіть знаю, які обставини спонукали до цього.

— Дивно, — спохмурнів Мікейрос. Він не хотів, щоб Крішна нагадував йому про ці обставини. — Звідки такі подробиці?

— Нічого дивного. Вам час звикнути до своєї популярності і до того, що подробицями вашого життя цікавитиметься дедалі більше незнайомих вам людей. Що примушує вас залишатися тут, на плато, зараз? Те ж таки захоплення горами?

— Та ще кам'яні плити.

— Їх можна перевезти до містечка, де ви маєте чудовий особняк. Або навіть до столиці. Не така вже й проблема.

— То лиш так здається. Насправді ж це неможливо.

— Чому?

— Мені чомусь здається, що всі ці плити повинні лишитися тут. Бо тільки тут, у своїй стихії, вони набувають природного значення, тут вони волають: прочитайте нас, збагніть зміст того, що закодовано у цих криптограмах та піктограмах людьми старожитніми, які були, мабуть, мудрішими за вас.

— Мені сказали, що збирати це каміння почали не ви. І взагалі, нібито це не ваша ідея, — делікатно зауважив Крішна.

— Так, віллу збудував сеньйор Альфредо Команес. У містечку про нього вам міг розповісти хто завгодно. Я особисто мало знайомий з цим сеньйором. Знаю лише, що батько його був тибетцем, а мати — індіанкою з якогось із місцевих племен. Сам Альфредо починав свою кар'єру моряком на венесуельських кораблях, бо доля якимось чином закинула його в цю країну, потім повернувся на батьківщину, захопився альпінізмом і тривалий час водив в Анди багатих туристів. От, власне, і все. Важко сказати, звідки у нього взялося стільки грошей, що їх вистачило на будівництво цієї вілли. Ходять різні чутки. Вважають, що він убив кількох багатих американців з Півночі і заволодів їхніми грошима та коштовностями. Словом, різне кажуть. Для мене лишається достовірним фактом тільки те, що Команес збудував тут віллу і завіз сюди щось зо дві сотні кам'яних плит, які він зібрав на той час.

— А ви були одним із перших учених, хто зацікавився цими плитами, і дуже зраділи, коли сеньйор Команес погодився продати вам досить дешево і будиночок, і колекцію?

— От бачите, все, що можна знати про мене, ви вже знаєте, — мовивши це, Мікейрос пригадав, що годин зо дві тому він щось подібне вже розповідав іншому несподіваному гостеві, який сидить зараз у кімнатці за стіною. І від цього Мікейросу стало якось незатишно на душі.

— Я тільки висловив припущення, з яким ви люб'язно погодилися. — Мікейрос відчув, що Крішна каже неправду. Просто йому не хочеться, щоб господар вважав ніби він дуже цікавиться ним. — Досі вченим і мандрівникам вдавалося знаходити чимало всіляких наскельних малюнків та піктограм. Сцени полювання, зображення тварин і рослин... Але ніхто й ніколи не надавав цим малюнкам такого значення і не висував таких теорій, як ви. Ну, а тепер уже — й ваші послідовники, яких поки що не так багато, як би вам хотілося.

— Маєте рацію, — буркнув Мікейрос. — Не так багато.

— То чим ви мотивуєте таку увагу саме до цих зображень? Мені цікаво знати вашу думку.

— Пробачте, це цікавить саме вас і тільки вас особисто чи, можливо, за вами стоять іще люди, і їм справді небайдуже, в який спосіб буде витлумачено тексти цих плит? Я маю на увазі професійний інтерес.

На якусь мить вони зустрілися поглядами, і Мікейрос відчув, що, напевне, вперше за весь вечір він припустився помилки. І то досить серйозної. Не слід було питати про це, не слід...

— Усе, про що я запитую, цікавить тільки мене особисто, — досить твердо сказав Крішна. — Якщо вам щось не подобається в моєму запитанні, можете й не відповідати. Але чому б двом ученим, альпіністам і археологам, яких доля звела під одним дахом у цих святих горах, не поговорити про такі речі?

Минуло кілька хвилин, перш ніж Мікейросові вдалося опанувати себе і він зміг досить вимушено всміхнутися.

— По-перше, досі я навіть не здогадувався, що ви не тільки альпініст, а й археолог. А по-друге, як учений ви могли репрезентувати тут певну наукову установу, фірму, компанію... Наприклад, телевізійну чи радіокорпорацію... Отож у моєму запитанні нема нічого особливого. Що ж до кам'яних плит, то ви могли б знати: вони не мають нічого спільного з наскельними малюнками первісних людей, які ми час від часу знаходимо по інших континентах, особливо в Азії і, зокрема, в Сибіру. Ці плити залишено нам у спадок людьми надзвичайно високої культури. У своєму науковому й технічному розвитку ті люди безсумнівно стояли на вищому щаблі розвитку, ніж стоїть нині наша цивілізація. Поки що не вдалося розшифрувати й чверті того, що ми маємо. Але плити ці — точніше, значна частина їх — були залишені в культових центрах і потім оберігалися інками як послання до нас, у двадцятий чи навіть двадцять перший вік. Так, справді, досі не розшифровано й чверті того, що знайдено, а знайдено ж іще далеко не всі кам'яні "листи". В моїй колекції майже три тисячі плит...

— Майже три тисячі? — аж подався вперед Крішна. — Ви називаєте реальну цифру?

— Можете полічити, якщо не вірите. На вулиці, на отому плато за будинком, виставлено найбільші плити. Чимало їх, менших, є в кімнатах, у двох майстернях, прибудованих до вілли, та в підвалі. Зо три сотні — у моєму будиночку в містечку.

— Тоді ви навіть не уявляєте, яким багатством володієте.

— Я живу досить скромно, як бачите... А багатством цим володіє моя країна, людство. Я тільки сторож та ще трішки... дослідник. Головне, що хоч цю кількість плит знайдено, що вони не знищені, не попали до рук якихось невігласів чи просто випадкових людей, які розкидали б їх по приватних колекціях. Досі багато вчених має мене за дивака, вони скептично ставляться до моєї теорії походження цих плит, а уряд не поспішає із створенням спеціальної комісії. Вдаючись до найновіших методів і засобів дослідження, така комісія могла б узятися до вивчення цього кам'яного літопису... Ну що ж, мене це засмучує. Але не пригнічує. Певен, що рано чи пізно, а плити дочекаються свого часу.

— Безсумнівно. І все-таки, навіть не маючи підтримки уряду, ви зуміли прочитати деякі послання. Про це не раз писалось у латиноамериканській пресі, яка останнім часом виявляє дедалі більший інтерес до колекції сеньйора Мікейроса. Та й телебачення теж. Здається, у вас нещодавно побував навіть якийсь болгарський

кінооператор, який зняв дві стрічки про ваші плити.

— Про це теж писали газети.

— Так, — кинув Крішна. — А цікаво, що пишуть нам люди тієї високорозвиненої цивілізації? Якщо це, звичайно, не державна чи ваша, суто наукова, таємниця.

Мікейрос якусь мить сидів мовчки, потім, зітхнувши, підвівся з-за столу і підійшов до каміна.

— Давайте поміркуємо разом, — задумливо мовив він. — Вам, напевне, краще, ніж мені відомо, чого досягла наша цивілізація в розвитку науки, культури, техніки, природознавства. Але, досягаючи всього цього, ми водночас чимраз ближче підступаємо до тієї межі, коли, захопившись одним із воєнних конфліктів, можемо знищити якщо не планету загалом, то принаймні ту частину людства, що рухає нині науково-технічний розвиток суспільства. Говоритимемо конкретніше... Чи подбали ми про те, щоб у разі якоїсь суперкатастрофи — чи то ядерної війни, чи якогось природного катаклізму — залишити по собі відомості про наші досягнення, словом, передати щось у спадок тим, хто лишиться після нас і, можливо, знову змушений буде починати з кам'яної сокири? А таке не виключено. У чому, власне, зберігаються наші знання, наші наукові досягнення, заковані в теореми, формули, схеми, теорії? Книжки, фільми, магнітофонні плівки... Але ж неважко припустити, що за будь-якої катастрофи все це загине разом з нами, а може, ще й раніше від нас. А уявіть собі становище людей, які вціліють після ядерної війни, однак лишаться без бібліотек... Чого ми варті без них? Що вміє робити кожен з нас, якщо загине оцей "колективний мозок" — бібліотеки?

— Я розумію вас. І згоден: ви маєте рацію.

— Отож я припускаю, що колись тут, на цьому континенті або на землі, яка прилягала до Південної Америки (можливо то й була легендарна Атлантида), людство досягало досить високого розвитку цивілізації. Такого, що змогло передбачити загибель свого континенту. І ці люди замислились: а як же зберегти знання, які вони набули, для поколінь прийдешніх, для цивілізації, що відродиться після них? Нехай навіть на інших материках? На чому описати свою спадщину? На папері, якщо вони знали його? На пергаменті? І знайшли єдино правильний вихід: закодувати все це піктограмами на кам'яних плитах. Тільки камінь зміг пережити всі катастрофи, пережити віки й донести до нас усе, що зашифрували на ньому наші далекі предки.

— А вони самі, автори цих послань, загинули?

— Я вважаю, що велика група вчених тієї цивілізації зуміла врятуватися на космічних кораблях, які стартували з космодрому на плато Наска. Ви чули про нього?

— Ніхто не може сказати що це був саме космодром.

— Так, ніхто. Але я глибоко переконаний у цьому. Передбачаючи загибель Атлантиди, називатимемо її умовно так, ці вчені разом з тисячами своїх земляків перебралися сюди, на американський континент, де жили тоді ще дуже слабо розвинені племена (порівняймо для прикладу сучасний розвиток суспільства у Сполучених Штатах і Європі з розвитком племен, що проживають на Папуа — Новій

Гвінеї), і збудували тут космодром. А в слушний час їхні кораблі вирушали до однієї з планет, яка вже була їм відомою і на якій встигли побувати їхні астронавти. Але перед тим як полетіти, вчені намовили тисячі своїх побратимів день при дні висікати на кам'яних плитах малюнки, схеми та всілякі зображення, смислу яких ті різьбярі, можливо, й не розуміли. І різьбярі "списали" піктограмами п'ять, шість, а може, й десять тисяч плит, розкидавши їх по континенту. Ці послання не могла "написати" одна людина чи навіть невеличка групка людей. Зображення на них, так само, як і гігантські зображення на плато Наска, могли створювати лише тисячі людей, які вже не дбали про свій прожиток. Адже не стане проста людина, яка дбає про щоденний шматок хліба, ось так, знічев'я, марудитись над якимись там плитами. І оцеї космодром на плато Наска, то, власне, теж велетенська плита, гігантський лист із минувшини.

— Логічно, пане Мікейрос, логічно.

— Ясна річ, я не здатний зараз сказати з певністю, що саме відбувалося в ті часи. Припускаю лише, що вся науково-технічна еліта або загинула, або подалась у космос, а тут залишилися тільки представники нижчих верств, серед яких було надзвичайно мало високоосвічених людей. Так само може існувати кілька версій щодо того, який вплив тієї цивілізації зазнали місцеві індіанські племена. Але те, що інки успадкували від тієї цивілізації культуру і деякі наукові досягнення, то це безсумнівно. Хоч, на жаль, далеко не вся інформація була доступною навіть їм.

— А не могла технічна еліта навмисне приховувати від тубільців певну науково-технічну інформацію, щоб спрямувати їхній розвиток на співіснування з природою, на виявлення власних біологічних можливостей? Вам ніколи не спадало таке на думку, пане Мікейрос?

— Чесно кажучи, я припускаю, що могло статись і таке. Але є в цій версії щось... Щось антигуманне. Це все одно, що ми, розвинуті країни, раптом вирішили б ізолювати африканський континент чи країни Океанії від технічного прогресу, примусивши їх і далі залишатися десь там, на рівні кам'яного віку. Невже таке рішення мало б якесь виправдання?

— Тут я з вами не згоден, — твердо відповів Крішна. — Те, що людство пішло по шляху технічного розвитку суспільства, а не власного фізичного й духовного вдосконалення, є, на наш погляд, фатальною помилкою.

— На наш? — перепитав доктор Мікейрос. — Отже, ви все-таки не одні. Ви когось представляєте. Що це за організація? Ну кажіть уже, кажіть...

— Звичайно, представляю, — стеновав плечима Крішна. — І взагалі, час відкривати карти. Все одно наша розмова і наші взаємини складатимуться так, що я змушений буду говорити правду. Ясна річ, я репрезентую цілу міжнародну організацію...

Мікейрос підвівся, взяв із журнального столика запальничку і, присівши біля каміна, підпалив жмутки сухої гірської трави, на які було покладено дрова. Крішна уважно стежив за кожним його рухом. Кілька хвилин вони сиділи мовчки, і лише коли в каміні зародилося блаженське вогнище, Мікейрос заговорив:

— І що ж ви тепер пропонуєте людству? Я маю на увазі — ваша міжнародна організація? Знищити всю техніку, зректися набутих знань і повертатись у ліси та до печер, братися за кам'яні сокири? — Зараз, при вогні, він відчув себе впевненіше. — Як це, по-вашому, може виглядати в реальному житті?

— Так, ми радили б людству вдатися навіть до таких крайнощів. Задля його ж таки спасіння, задля врятування планети, яка, на наш погляд, є живою істотою, а отже, головним витвором природи. Оскільки ми, люди, руйнуємо свою екологічну нішу, згубно впливаємо на структуру самої планети, то нам уже тепер слід замислитися і над тим, як зупинити це руйнування, рятуючи і Землю, і рід людський. А для цього треба повернутися до первісного способу життя, як одного разу ми вже поверталися — ви самі стверджуєте це своєю гіпотезою. От тільки навряд чи ми можемо розрахувати на те, що людство послухається нас. Від технічного прогресу воно не відмовиться і техніку не знищуватиме. Але загальмувати процес технократизації планети, розповсюдження технічного прогресу на Африку, Азію й Океанію, припинити польоти в космос, якими ми "продірявлюємо" атмосферу, завдаючи планеті великої шкоди — це ми в змозі зробити, це не виходить за межі наших реальних можливостей. З часом прихильників нашої філософії ставатиме все більше, ми будемо всемогутньою міжнародною організацією, яка, регулюючи численність населення Землі і підтримуючи певний рівень технічного розвитку суспільства, водночас спрямує всі його зусилля на розвиток психофізіологічних можливостей кожної особи, як це роблять, наприклад, йоги.

— Он воно що! — похитав головою Мікейрос. Увесь цей час господар "гірського гнізда" дивився на вогонь, і могло здатися, що він просто забув про свого співбесідника. Проте доктора Крішну це анітрохи не турбувало.

— До речі, ви замислювалися над таким дивним явищем: по всьому світу розкидано племена чи просто групи людей — залишки древніх племен і народів, які самим своїм існуванням ніби проводять певний експеримент. Мета цього гігантського експерименту — виявити й показати людині, які безмежні можливості для виживання в мудрому співіснуванні з навколишнім світом, вона має. Ми певні, що врешті, ґрунтуючись на цих досягненнях, людство створить якісно нове суспільство — суспільство титанів фізичної сили і духу, здатне виживати за будь-яких катастроф, катаклізмів і природних аномалій, а головне, як я вже казав, воно мудро співіснуватиме з самою природою планети.

— Усе це декларації, докторе Крішна. А деклараціями мене не здивуєш. Хоча, чесно кажучи, про товариство, яке ви репрезентуєте, я чую вперше. Хто ж його заснував, де воно, так би мовити, базується, що спричинилося до його появи? Коли це, звичайно, не таємниця, яку не можна розголошувати під страхом жахливої смертної кари.

— Авжеж, таємниця. Принаймні відповісти на більшу частину вашого запитання я не зможу. Але дещо все ж таки поясню. Тому що ви — вчений, в імені якого ми дуже зацікавлені. Нам хотілося б, щоб ви були з нами — ось що ви повинні усвідомити передусім, докторе Мікейрос. Ви, певне, чули, що колись, у давні часи, в світі було товариство, яке ставило своїм завданням знищувати й руйнувати всі види зброї?

— Так, дещо чув. Здається, до нього належали навіть деякі європейські монархи, які намагалися не допустити розповсюдження алебарди, а згодом кулемета... Ось, власне, все, що я знаю.

— Уже немало, — підбадьорливо мовив доктор Крішна. — А заснували це товариство тибетські монахи. І ми, вихованці монастирів, пам'ятаємо про це. Багато древніх рукописів, чи їхніх копій з описами технічних досягнень минулих цивілізацій, досі лежать у підземеллях гірських монастирів. Час від часу в пресі з'являються повідомлення про те, що в древніх вавилонських, арабських, персидських манускриптах є описи повітряних боїв на літальних апаратах, запуску ракет і таке інше. Але ми робимо все можливе, щоб таких публікацій з'явилося якомога менше, аби не привертати уваги до наших рукописів.

— Не бачу причини, щоб не сказати людям правду, докторе Крішна. Якщо вже ми не здатні передбачити свого майбутнього, то принаймні повинні мати уявлення про те, що діялося з родом людським у минулому. І якщо в монастирських сховках справді припадають пилом древні книги, в яких ідеться про розвиток загиблих цивілізацій, то люди, котрі приховують їх, чинять страшний злочин.

— Шкода.

— Чого вам шкода? — досить різко перепитав Мікейрос.

— Що не вдалося переконати вас.

— Не варто шкодувати, докторе Крішна чи хто ви там є насправді. Все одно переконати мене в доцільності такого підходу до нашої спадщини неможливо. Навіть якби до цього взяли ченці всіх монастирів Тибету. І щоб уже все остаточно з'ясувати... Ви прийшли, точніше, вас прислано сюди, аби переконати доктора Мікейроса знищити ці плити чи хоча б більшість із них?

Крішна якусь мить сидів нерухомо, не відводячи погляду від вогню, потім повільно, ніби скрадаючись до жертви, пройшовся кімнатою.

— В інтерв'ю одній із паризьких газет ви заявили, що на цих плитах уже виявлено схеми переливання крові, малюнки, де зображено, як з одного велетенського суперконтиненту, що розломився, утворилися Північна й Південна Америка. Сказали ви й те, що, розшифрувавши піктограми, людство дізнається про новий вид палива, енергія якого дала можливість древнім астронавтам переселитися на іншу планету, матиме відомості про інопланетян, дістане чимало нової інформації про будову всесвіту. Ви й досі певні, що там справді зашифровано всі ці відомості?

— Безсумнівно. Мені й моїм колегам уже вдалося дещо розшифрувати. Я навіть певен, що ці плити мають такі відомості, про які ми й не здогадуємося.

— Ну що ж, наші думки про значення цих плит збігаються. У нас теж є фотографії багатьох із них. — Крішна знову відійшов до вікна і тепер стояв спиною до господаря "гірського гнізда". — Мені доручено запропонувати вам цікаву угоду, пане Мікейрос. В яку суму ви оцінюєте свою колекцію?

— Хочете купити її? — досить спокійно запитав Мікейрос. Хоча навряд чи Крішна здогадався, чого коштував йому цей спокій.

— Вважатимемо, що так. Ми могли б просто купити всі ці плити й вивезти в невідомому напрямку. Але ж учений світ Латинської Америки і Європи не пробачить вам цієї операції, не пробачить зникнення таких реліквій. Та й сумнівно, що уряд дозволить провезти їх через кордон. Проте ми передбачили це. Тому пропоную ось що: ви з пані Олівейрою на тиждень-два переберетесь до містечка. Або ще краще — ідете до столиці. А сторож, який живе тут коли вас немає, на той час міг би захворіти й поїхати до родичів у селище Чепчано. Він же звідти родом, правда?

Доктор Мікейрос не відповів. Проте Крішна не дуже й чекав його відповіді, він провадив далі.

— А за цей час якісь невідомі люди напали б на вашу заміську віллу, порозтрощували б плити, і поскидали, їх у річку. Одначе не всі, частину — менш значущі — вони все-таки лишили б. Отож ваші гості й туристи, котрим ви дозволяли б навідуватися сюди, як і раніше, могли б милуватися колекцією сеньйора Мікейроса. Тим часом на вашому рахунку з'явилася б чимала сума в доларах. Ясна річ, ви не жебрак. Але й до сильних світу цього не належите. А за кошти, які вам перерахують, можна придбати акції кількох підприємств, зробити так, щоб поряд із віллою з'явився готелик для туристів, який давав би вам певні прибутки — і ваш приватний музей став би рентабельним.

— Зупиніться, докторе Крішна. І водночас схаменіться. Я справді не мільйонер. Але я — вчений, а не покидьок, який погодиться співробітничати з негідниками, що грабуватимуть його віллу і знищуватимуть безцінні плити. Так і повідомте свого шефа: я не пристану на жодну з умов, які він висуває.

— Мені здається, що ви погарячкували, пане Мікейрос. Або ж не зрозуміли суті нашої пропозиції.

— Навпаки, я все чудово зрозумів. І це моє останнє слово.

— Бачите, досі ми тільки обмінювалися думками. А тепер це вже серйозна розмова. Наше товариство не так часто й не так активно втручається у громадське життя, як би цього хотілося. І якщо воно не таке вже й відоме, щоб самою назвою своєю наганяти жах, то це не означає, що нашими пропозиціями можна легковажно нехтувати. Адже ваша колекція, ваш будинок та й ви самі, пробачте за одвертість, можете зникнути і без будь-яких угод. І в цьому нам допоможе перша-ліпша гангстерська банда.

Вислухавши це, Мікейрос різко підвівся. Спокійно, з підкресленою лінькуватістю підвівся й Крішна.

— Я володію двадцятьма способами вбити людину одним-двома ударами, — насмішкувато мовив він, пильно дивлячись на доктора Мікейроса, який аж тремтів од люті. — Двадцятьма. Проте сьогодні не скористаюся жодним. Тільки сьогодні, тому що ви дали мені притулок і нагодували. Ночувати у вас я, звичайно, не залишусь. Але ми ще побачимось. Раджу добряче подумати над нашою пропозицією. І даю для цього вам рівно, — він глянув на годинник, — шість годин. Тобто, до світанку. На більше у мене просто нема часу. Нами вже цікавиться поліція. Якщо ви згодні, то кам'яний ідол, що стоїть біля ваших воріт, має бути повернений обличчям до будівлі — це означатиме, що

ви погодились на нашу пропозицію. Тоді ми вже й продовжимо цю розмову. А поки що проведіть мене. І, до речі, згадайте — у вас уже були неприємності. Адже хтось уже знищив кілька ваших плит, чи не так?

— То якийсь божевільний, — відказав доктор Мікейрос. — Не вірю, щоб здорова, нормальна людина могла вдатися до такої ганебної акції. До речі, той чоловік наклав на себе руки. Кинувся услід за плитами.

Коли Мікейрос проводжав Крішну до воріт, йому раптом здалося, що над краєм урвища промайнула і зникла за виступом скелі людська постать. "Невже Кодар? — подумав він, зиркаючи на Крішну. — Але як він міг вислизнути з будинку? Ні, це якась містика". Мікейрос зупинився, промовив:

— Скажіть, який сенс вашому товариству витрачати стільки грошей, щоб викупити ці плити, коли ви можете просто знищити і їх, і цей будинок? "І мене", — додав уже подумки.

— Я чекав на це запитання. І добре, що ви його поставили. Почувши мою відповідь, ви, напевне, пройметесь більшою довірою і до людей, що висувають вам ці умови. Так, ми повинні витратити чималі гроші. Але не тому, що наше товариство — клуб мільярдерів-марнотратців, хоча зараз у нас є прихильники й серед дуже багатих та впливових людей навіть вашої країни. Не кажучи вже про країни Близького Сходу. Річ у тому, що досі ми тримались у затінку. В якійсь там Італії чи Голландії є зовсім маленькі організації, але вони здійснюють такий галас, що про них негайно дізнається весь світ. Ми ж досі вважали за краще вести з людьми, які нас цікавлять, суто приватні розмови. Однак часи міняються. І вища рада нашого товариства вирішила: пора виходити з підпілля і заявити про себе як значній соціально-політичній силі, що згодом може мати вплив на рішення окремих урядів і навіть ООН. А хіба переполох, який здійсниться після зникнення плит, — не чудова прелюдія до відкритого обговорення нашої програми? Ясна річ, ми заявимо про неї, коли пристрасті трохи вляжуться і цивілізований світ зможе спокійно подумати над тим, що йому пропонують. Тому ми й зацікавлені, щоб ні ви особисто, ні ваша вілла при цьому не постраждали. Нехай світ знає, що ми все-таки не мафія і що знищення плит було вимушеною акцією, однією з форм ідейного протесту...

3

Доктор Мікейрос довго дивився вслід Крішні, аж поки той не зник за виступом скелі. Невдовзі почувся звук мотора автомашини, яка, мабуть, чекала цього несподіваного гостя. Коли знову стало тихо, Мікейрос побрів назад до будинку.

Сталося те, чого він так побоювався: його колекцією і ним зацікавилися якісь люди, котрі хочуть використати кам'яні плити в своїх інтересах. Він давно побоювався цього, бо знав, що останніми роками північноамериканська мафія і міжнародні гангстерські синдикати почали викрадати твори народного мистецтва з усіх континентів і спекулювати археологічними знахідками, живописом, антикваріатом. Ясна річ, його кам'яні плити — не ритуальні африканські маски і не коштовності королівської родини часів Людовика XIV, ними не прикрасиш розкішної вілли і не

похвалишся перед багатими знайомими. Та все ж є плити, які становлять інтерес для кожного, хто знається на старовині. Отож рано чи пізно люди з того нікчемного світу мали б зацікавитися ними. Його навіть попереджали про це і поліція, і колеги. Однак те, що він почув зараз від Крішни, перевершувало найгірші сподівання.

Перед тим як повернутися до будинку, доктор Мікейрос ще піднявся на узвишшя біля урвища і постояв на ньому, замислено вдивляючись в освітлені місячним світлом хмарки над перевалом. Скільки разів удень і вночі він зупинявся тут серед плит і зачудовано вдивлявся в гірське небо, намагаючись віднайти хоч якусь ознаку того зв'язку, що повинен бути між небом і горами, космосом і землею, "галактичним розумом", що функціонує (а він був впевнений у цьому) десь у безмежжях галактики і "розумом", і "інтелектом" його рідної планети, а значить і його власним розумом. Стоячи тут, він ніби сподівався дива, чекав "небесного одкровення", яке дасть йому можливість розгадати історію появи кам'яних плит, історію походження земних цивілізацій і їхні зв'язки з цивілізаціями трансгалактичними. І хто посміє докоряти йому за те, що він вірив у відвідини інопланетянами Землі й чекав появи біля свого "гірського гнізда" одного з космічних кораблів? Бо звідти, з кораблів, а отже, і з планети, яка їх запустила і на якій, за його переконаннями, знають практично все, що діється на Землі, вже не могли не помітити: їхні древні "забуті письмена" нарешті знайдено. А ці плити ще раз мають утвердити людство в думці, що своїм злетом воно зобов'язано ще й попереднім цивілізаціям, привчити його до віри уже не в бога, а в силу і могутність своїх братів по розуму, які освоїли інші планети.

"Ти, старий і немічний фантазере... — дорікнув собі в душі Мікейрос, насилу відриваючи погляд від осайної хмарки, яка все виразніше набувала форми човна, хіба що добряче потрощеного крижинами. — Скільки можна?... Зізнайся собі, що стомився. Ти зібрав тисячі плит... Хто зробив більше, ніж ти? І годі. Продай цю віллу, продай чи подаруй такому ж фанатичному мрійникові, як ти сам, колекцію плит, і доживай свого віку, порпаючись на присадибній ділянці біля свого міського будинку. Світ незбагнений. І в цьому він може зрівнятися лише з незбагненністю людської душі. Але ти стомився від усього і від незбагненності, що все життя тяжіє над тобою, теж..."

Мікейрос намагався не думати ні про розмову з доктором Крішною, ні про таємничу тінь, що майнула попід скелею, коли він проводжав свого запізнілого гостя, ні про не менш таємничого чоловіка на ім'я Кодар, що сидить у своїй потаємній кімнатці, вхід до якої замасковано під шафу. Проходячи повз будинок, доктор Мікейрос уважно придивився до вузесенького віконця кімнатки, в якій оселився Кодар. Вона були на першому поверсі над підвальним приміщенням. У віконці не світилося. Ніяких ознак життя. Спить? Чи, може, стоячи по той бік темних шибок, стежить за ним?

— Я носила йому каву, — зустріла його на порозі Олівейра. — Тобто, хотіла занести. Він не озивається. Дивно. Я стукала, і то досить гучно.

— Мабуть, спить.

— Надто рано для такого гостя, — якимось невпевнено показала Олівейра, притишивши голос. — Що це за люди? Він і цей Крішна? Чого вони тут? Що їм

потрібно? Це не звичайні подорожні — я зразу відчула.

— Не звичайні, — погодився Мікейрос. — І нічого тут не вдієш.

Він пройшов коридором і постукав у двері маленької кімнатки:

— Сеньйоре Кодар! Ви чуєте мене? Сеньйора Крішні вже нема. Він пішов геть...

— Може, він вискочив у вікно? — подала голос Олівейра, що досі мовчки стежила, як Мікейрос стукав у двері. — Адже воно відчиняється:

— Все може бути, — стомлено відповів доктор Мікейрос. — Давай спатимемо сьогодні у мене в кабінеті.

Піднявшись нагору, він одразу ж замкнув двері на защіпку, перевірив, чи працює телефон, і зарядив рушницю.

— Тут як у середньовічній фортеці, — спокійно мовив він, роздягаючись. — Але я певен, що страхи наші безпідставні. Я завжди вірив у людську добрість, а не в лиховісництво. До такої віри мене привчили гори.

"Так, гори", — повторив він уже подумки, лягаючи на диван поруч з Олівейрою. Вона одразу ж скрутилася калачиком і затихла, притиснувшись щокою до його передпліччя. Вона завжди так засинала, але перед тим, як заснути, примудрялася ставити йому силу-силенну всіляких запитань. Іноді Мікейросу здавалося, що він розмовляє з малесенькою донечкою. З тією, що загинула в горах, коли вони з Олівейрою взяли її з собою.

Маршрут на вершину гори Ачукан був їм добре знайомий. Від їхнього табору лишалося ще метрів п'ятдесят більш-менш крутого підйому, а далі йшов майже пологий гребінь. Іди та милуйся горами. І погода була чудова. Дивовижна була погода того вечора. Поки Олівейра й Аміка мудрували над вечерею, він вирішив спочатку сам пройти отих п'ятдесят метрів, підготувати їх для сходження дружини й доньки. І пройшов. Досить легко. І, вже помилювавшись краєвидом, що відкривався з виступу, на який він добувся, почав спускатися вниз... А ще пам'ятає, як з-під його ноги зірвався лише один камінь. Один-єдиний. Він тоді не помітив, що до схилу підійшла донька й чекає його з бутербродом у руці — призом за сходження. Боже, який це був жах! Він навіть не почув її крику. Та й Олівейра теж. Потім вони проплакали над її тілом усю ніч. Це була найстрашніша ніч у його житті.

Аміку вони поховали у красивій долині одразу за хребтом, який виднівся з вікон їхнього будинку. Поховали поряд з могилою якогось індіанського вождя. Ця дивовижної краси долина сниться йому мало не кожену ніч ось уже шість років. А прокидається він після тих снів, як після якихось жахливих видінь.

— Чому ти мовчиш, Олівейро? Тобі страшно?

— Ні, Міко, — вона чомусь завжди називала його так, ще з того першого вечора, коли вони познайомилися. Тому й доньку назвали Амікою, що імена ці були близькими. — З тобою мені ніколи не страшно. Ти ж знаєш... Бувають, звичайно, хвилини. Проте я переборюю себе.

Він погладив її волосся, поцілував у щоку. Він любив її так само, як і в молодості. Майже так само. Хоча боявся зізнаватися у цьому навіть самому собі.

— Усе буде гаразд, — зітхнув Мікейрос. — Усі лиха, які могли спіткати нас, уже спіткали. І залишились вони там, у горах.

— Не треба про гори, Міко, — прошепотіла вона. — Тільки не про гори.

— Пробач.

Про гори він згадав з необачності. Не треба було проти ночі...

У вікно було видно окраєць місяця. Сяйво, бліде й холодне, освітлювало невеличку кімнату, наповнюючи її якимись химерними тінями.

— Олі... — покликав він, торкнувшись рукою дружини. Вона не відповіла, її дихання було рівне і спокійне. Обережно, щоб не розбудити, погладив її по щоці.

За фахом Мікейрос був археолог, доктор історії і археології. Але ще з першого курсу університету захопився альпінізмом. І це захоплення згодом багато в чому визначило і рід його занять, і спосіб життя. Та й усіх друзів, справжніх друзів, а не тих, кого з чемності запрошують на чашку кави, він набув або ж навіки втратив там, на схилах і вершинах гір, на перевалах, на берегах річок і по гірських безоднях. Анди, Кордільєри, Кіліманджаро, Гімалаї, Тібет... Скільки їх, відомих і невідомих гір, піків і вершин, на яких побував чи мріяв побувати? І майже скрізь його супроводжувала вірна Олівейра.

А познайомився він з Олівейрою у Кордільєрах, в альпіністському таборі, до якого з'їжджалися на час канікул студенти. Була вона тоді студенткою першого курсу того ж факультету, який колись закінчив він сам.

До столиці вони поверталися разом, Олівейра одразу ж погодилася оселитись у його квартирі і відтоді була йому і відданим другом, і помічницею, й особистим секретарем. Невдовзі народила йому доньку. Одначе взяти з ним шлюб, стати законною дружиною так і не погодилася. Спочатку це його страшенно вражало. Він благав її, погрожував покинути, намагався з'ясувати причини, які спонукають утримуватися від шлюбу, проте з часом угамувався, вважаючи, що така його доля.

А скаржитися на свою долю йому нема чого. Вона була милостивою до нього: і раніше, під час сходжень на вершини (якби ж тільки не загибель доньки!), і в науковій діяльності, і в родинному житті.

З цією втішною думкою він і заснув.

4

Уранці Кодар вийшов зі своєї кімнатки до сніданку. Він був неголений і, як здалося Мікейросу, мав стомлений, навіть трохи змарнілий вигляд.

— Як вам спалося, докторе Мікейрос? — привітав він господаря фразою, якою годилося б почати розмову не йому.

— Чудово, пане Кодар. Сподіваюсь, і вам теж? Прошу до столу. Чи, може, спершу душ? Знаєте, він у нас тут примітивний. Ми самі гріємо воду.

— Я вже скупався в гірській річці. Вода там, щоправда, крижана, зате бадьорить чудово. Я знаю, що ви, пані Олівейро, запрошували мене на чашку кави. А потім, стурбовані моїм мовчанням, стукали в двері. Але я не міг вийти, поки ви тут спілкувалися з доктором Крішною. А мені конче треба було знати, хто чекає на доктора Крішну за скелею. І скільки їх. От я і скористався прочиненим вікном. Як для першого

поверху височенько було, довелося спустити шовкову драбинку.

— І скільки ж їх? — не втримався від цікавості Мікейрос.

— Троє. На щастя, всього троє. Як ми й передбачали. І це відповідає відомостям, які ми мали, починаючи нашу операцію.

— Отже, я не помилюся: ви все ж таки з таємної поліції?

— Ні. Здається, я вже казав вам це. Але тепер можу повідомити, що ми налагодили контакти з вашою поліцією, бо сама вона з цією справою не впоралася б. Люди Крішни мають величезний досвід замахів і пограбувань. Він найняв їх у Гонконзі. Прийомами дзю-до, джіу-джітсу й карате вони володіють з такою вправністю, що ніж чи пістолет їм практично не потрібні.

Після сніданку доктор Мікейрос запросив Кодара прогулятися.

— Напевне, вас цікавить, про що ми говорили з Крішною? — спитав доктор, коли вони вийшли з будинку.

— Я міг би попросити вас переказати вашу розмову. Однак не буду приховувати: її записано на магнітну плівку.

— Навіть так? — вражено зиркнув на нього Мікейрос. — Ви хочете сказати?..

— Не хвилюйтесь, досі вас ніхто не підслуховував. Магнітофон я встановив тільки вчора. Ваші особисті таємниці нас не цікавлять. Та й не в наших це правилах. А от з доктором Крішною у нас свої рахунки.

— Тоді дозвольте ще одне запитання. Коли ми з Крішною вийшли на подвір'я, я помітив якусь постать, що метнулася попід скелею. Це були ви?

— Ні, докторе. Можливо, це була людина, яка за інших обставин повинна була вбити вас.

— Убити?! — нервово сіпнув плечима доктор Мікейрос. — За що?

— Ви неуважні. Доктор Крішна уже все пояснив вам. Відмовившись співробітничати з ним, ви підписали собі вирок.

— Ага, так, розумію... — пробурмотів доктор Мікейрос. — Знаєте, я альпініст і звик до ризику. Але той ризик був завжди пов'язаний з горами, сніговими лавинами, одне слово, з природою, стихією. І кожна людина в горах завжди сприймалася як шанс на допомогу, як надія, порятунок. До речі, що ви мали на увазі, кажучи: "За інших обставин?"

— От цього я не знаю. Напевне, за якихось інших, аніж склалися тоді. Можливо, той чоловік чекав сигналу Крішни. Або вашої появи на подвір'ї самого. Хтозна...

— Невже це так важливо для них: знищити плити? Знищити мене? Люди, які живуть десь у Тибеті, в Гімалаях... Що їм до того, що тут лежать "забуті письмена". Та й вам, сеньйоре Кодар, що до цього? Чому ви тут? Що привело вас сюди? Давайте вже відверто. Доктор Крішна, цей гангстер чи хто він там, уже висповідався переді мною. Може, то в них така звичка, така манера: висповідуватися перед жертвою, а потім спроваджувати її на той світ?

— Говоріть тихше, пане Мікейрос. Он іде пані Олівейра. Навіщо їй чути про такі страхи? — Мікейрос озирнувся і побачив дружину, що йшла з глечиком до невеличкого

водоспаду неподалік од вілли. — Так от, ви вже знаєте про таємне товариство "стражів Землі", яке представляє доктор Крішна. Щоб багато не розводитися, скажу: ми, люди, які прийшли вам на допомогу, займаємо у вже відомих вам питаннях протилежну позицію і тому є найзапеклішими ворогами "стражів". Кілька років тому було засноване товариство "братів по космосу". Дослідивши чимало старовинних книг, літописів та легенд, засновники його дійшли висновку, що практично всі ці джерела в той чи інший спосіб засвідчують: Землю вже не раз відвідували посланці інших планет, вони мали контакти з землянами і зараз продовжують стежити за розвитком нашої цивілізації. Але не втручаються у наші справи, чекаючи такого рівня технічного розвитку землян, який дасть змогу вступити в контакт, не боячись негативних наслідків. На жаль, поки що більшість людства скептично ставиться до цього. Навіть ті факти, що здаються незаперечними, втрачають свою цінність через прагнення газетярів до сенсацій, через усілякі правдиві й неправдиві свідчення вчених. А от ваші плити — неспростовний доказ того, що на Землі вже існувала високорозвинена цивілізація.

І, врешті, не так уже й важливо: є ці, як ви кажете, "забуті письмена" кам'яними візитками інопланетян чи їх слід вважати заповітом високорозвиненої цивілізації землян. Так чи інакше, ми, члени організації "космічних братів", кровно зацікавлені в існуванні вашої колекції, у науково-технічному прогресі і в пропаганді ідей космічного братства. Проте ми ніколи не вдавалися ні до яких брудних акцій, як це роблять члени організації "стражів". І прийшли сюди лише тому, що дізналися: вашим плитам загрожує знищення. Ми не можемо допустити, щоб "стражі" постали перед суспільством у вигляді принципово нової соціальної сили. Такої собі політичної партії поза політикою.

— Але ж і ви до цього прагнете, — в'їдливо докинув доктор Мікейрос. Йому вже добряче остогидла вся ця гра, в яку його так уперто намагаються втягнути.

— Не заперечую, прагнемо, — стеновав плечима Кодар, незворушно дивлячись на Мікейроса. — Проте, хоч би як ви ставилися до "стражів Землі" і до нас, допомагати мусите нам. Це у ваших інтересах. Та й усієї науки. Розраховуючи на вашу допомогу, ми виходимо саме з цього.

5

Мікейрос почув цей страшний зойк у напівсні, впізнав голос Олівейри і, вже остаточно прокинувшись, ще якусь мить лежав із заплющеними очима, вважаючи, що то йому причулося. Невдовзі крик повторився, але то вже кричала не Олівейра. З подвір'я, звідкись від ущелини, долинув до нього через відчинене вікно короткий і хрипкий крик, схожий на ричання смертельно пораненого звіра. Підхопившись, Мікейрос кинувся до вікна, проте нічого не побачив.

— Ей, хто там?! — крикнув він і, не чекаючи відповіді (бо й чи варто було чекати її, стоячи отак біля вікна?), зірвав зі стіни ще звечора заряджену рушницю й кинувся сходами на перший поверх. У будинку було тихо. Різким ударом ноги він відчинив двері й уже з ганку роззирнувся. Неподалік від водоспаду, над кручею, двоє чоловіків люто кидались один на одного. Схоже було, що двобій ішов не на життя, а на смерть.

Не зводячи погляду з тих двох, що билися над прірвою, він зійшов з ґанку й обережно, пригинаючись, наче мисливець, що підкрадається до небезпечного звіра, почав наближатися до них. А вони чи не помічали його, чи просто не бажали помічати, навіть якщо він з рушницею. І зброя їх не лякала, — обидва так захопилися своїми вбивчими прийомами, що ніяка інша зброя уже не справляла на них жодного враження.

— Гей, що ви робите? — знову гукнув Мікейрос і тієї ж миті помітив Олівейру. Вона лежала долілиць, наче спіткнулася, поспішаючи, впала й от-от мала підвестись.

Забувши про тих, що билися, Мікейрос кинувся до дружини, перевернув горілиць, припав до грудей і, вже все зрозумівши, тремтячою долонею провів по її обличчі, на якому смерть ще не встигла залишити своєї страшної печаті..

— Олівейро!.. Що з тобою, Олівейро? — шепотів він, торсаючи її за плечі, хоча розумів, що вона пішла від нього назавжди.

— Стріляй, Мікейрос! Стріляй! — почувся голос від кручі. — Це він убив твою дружину!

Підвівши голову, Мікейрос упізнав в одному з чоловіків, що билися, Кодара. Він стояв край безодні і, певно, не міг отямитися після удару ногою, якого завдав йому супротивник, що теж уже знесилів під час бійки, проте, схоже, готувався до вирішального стрибка.

Схопивши рушницю, Мікейрос вистрілив. Заряд наздогнав нападника уже в момент стрибка. На землі його тіло ще кілька разів здригнулось і завмерло. Важко підвівшись, Мікейрос рушив до Кодара.

— Ви вчасно вистрілили, докторе, — неголосно проказав Кодар, коли Мікейрос підійшов до нього. — Я ваш боржник.

Мікейрос мовчки кивнув. Він усе ще не міг вимовити ні слова.

— Я пропустив його удар, — Кодар досі стояв, зігнувшись і тримаючись руками за живіт. — Якби не ви...

— Хто цей чоловік? — перебив його Мікейрос. — Що тут сталося?

— Він із зграї Крішни. Один із "стражів Землі". Сам Крішна — за скелею по той бік водоспаду. З хвилини на хвилину сюди прибуде поліція. Ви боїтеся неприємностей?

— Я вже нічого не боюся, — видихнув Мікейрос. — Відтоді, як через мою необережність загинула моя донька. Якби зараз загинув я — це було б справедливо. Давно шукаю спокути. А от Олівейра повинна була жити. Три дні тому вона сказала мені, що завагітніла.

— Доля, докторе. Ми не судді над своєю долею, а лише адвокати її. Що б вона не скоїла з нами — завжди знайдемо виправдання. Ми її вічні адвокати.

— Лише три дні тому... — прошепотів Мікейрос, затуляючи руками обличчя. — Не може одній людині так не щастити. Не може!

— Нам усім занадто багато щастило. Усім з нашого покоління, яке не знало світової війни... А вбив її ваш любий гість — Крішна.

— Крішна?! А той чоловік, якого я...

— Убивав не він — Крішна. Він там, по той бік скелі. Я чатував на нього за камінням. На жаль, трохи спізнився. Мені й на думку не спадало, що він може напасти на жінку. Потім він кинувся тікати. Догнав його мій ніж. Хочете глянути на вбивцю своєї дружини?

Доктор Мікейрос підвів очі на Кодара. І той прочитав у них одне-єдине, благальне: "Дайте мені спокій! Залиште мене. Дайте попрощатися з дружиною".

— Я розумію, — проказав Кодар і відійшов до водоспаду. Скинувши спітнілу сорочку, підставив голову то, крижаний струмінь. Нараз десь за поворотом дороги пролунала сирена і до будинку підкотили дві поліцейські машини.

— Що тут у вас сталося? — підбіг до Кодара капітан поліції. Кілька поліцейських кинулися до будинку. Кодар кивнув на Мікейроса.

— Вони вбили дружину доктора, капітане. І його теж убили б. Вас повідомили, про кого йдеться?

— Так. — Офіцер повернувся до Мікейроса. — Ви можете відповісти на два-три моїх запитання?

— Спробую, — тяжко зітхнув Мікейрос. — Запитуйте, капітане. Та краще поговоріть із сеньйором Кодаром. Він знає все. Я ж не знаю майже нічого. Не можу збагнути, що тут діється. — Він глянув туди, де шумував водоспад, але Кодара там уже не було.

— Знайдіть пана Кодара, — наказав капітан поліцейському. — Схоже, що це його робота, — кивнув він на "стража Землі", якого вже фотографував судовий експерт.

— Ні, цього застрелив я. Він хотів убити Кодара. До того ж я думав, що саме він винуватець смерті моєї дружини.

— Зрозуміло, — кивнув капітан. — Хоча краще було б, якби ви не мали до цього ніякого відношення. А де ж справжній убивця вашої дружини? Ми обшукали все довкола і ніяких слідів не виявили.

— Вбивця лежить по той бік скелі, за водоспадом. Так каже Кодар, бо сам я його не бачив. Він запевняє, що вбитий — Крішна.

— У будинку нікого немає, — крикнув поліцейський, що з'явився на ґанку.

— Кодар утік, — прокоментував це повідомлення капітан. — І добре зробив. Так краще і для нього, й для нас. Як-не-як, він теж терорист. А вам, докторе, залишатися тут, на цьому ранчо, я не раджу. Ні сьогодні, ні взагалі. Продайте будівлю, роздаруйте колекцію і їдьте звідси. З містечка — теж.

— Дякую за пораду, капітане, але я зостанусь тут.

— Ви повинні зрозуміти, що, крім усього іншого, вам небезпечно тут жити. Хто міг би подумати, що якимсь ідіотам спаде на думку утворювати таємні товариства і старатися будь-що знищити кам'яні плити. Адже ви самі запевняєте, що це єдине, що лишилося нам, усьому людству у спадок від давно загиблої цивілізації? А коли цим людям не шкода таких безцінних шедеврів, то що для них людське життя?

— Все одно я зостанусь тут. Тепер, коли не стало Олівейри, у мене й справді немає нічого святішого від цих "кам'яних послань". Я збирав їх. Я присвятив їм майже половину свого життя. Горам і цим плитам. І ніхто їх у мене не забере.

* * *

Уже геть споночіло, коли доктор Мікейрос закінчив свою розповідь. Ми так і сиділи у його кабінеті, не вмикаючи світла, мовчали і думали кожен про своє. Нарешті я підвівся і підійшов до вікна. Хічканова надворі вже не було. Під час розмови він зазирнув до кабінету, але, мабуть, не захотів перебивати розповідь доктора. Тепер він, певно, сидить у відведеній йому кімнатці й мудрує над своїм операторським записником, фіксуючи, де, коли, що і за яких обставин було знято на плівку. Потім, коли нам доведеться монтувати фільми і писати до них тексти, кожен запис у цій замацьореній книжечці не матиме ціни. Хічканов знає це, і тому вечірнє занотовування для нього — щось на зразок щоденного ритуалу.

Просторовисько перед будинком потонуло у блакитній місячній повені, у якій зникло все, навіть обриси каньйону, і тепер плато здавалося поєднаним із горами, що тьмяно сіріли по той бік провалля. А сам хребет скидався на велетенський корабель, що поволі дрейфував у вкритому тонкою кригою засніженому морі. І здавався цей корабель покинутим, похмурим привидом.

Споглядаючи його, я подумав, що, мабуть, не так уже й весело живеться тут докторові Мікейросу самотою. Хоча околиця містечка зовсім близько, та все одно воно десь там, в обжитій, освітленій ліхтарями долині, з якої, як і минулого вечора, долинають мрійливі мелодії напівзабутих нині аргентинських танго. Людина, що ставила на програвач ці старі платівки, жила біля підніжжя узвишшя, тож була найближчим сусідом Мікейроса. І, може, програвач ці мелодії, думала зараз про самотнього удівця, що не бажає повертатися до своєї домівки у містечку і доживає віку ось так, одинаком, відлюдником, мов старий беркут, що повернувся вмирати до давно покинутого і всіма забутого гнізда.

— Розумієте, — мовив раптом доктор Мікейрос, — майже половину свого життя я справді присвятив розгадуванню того, яку науково-технічну інформацію передали нам люди, що вимальовували піктограми на цих плитах. А тепер усе частіше замислююся: що ж залишимо по собі ми, ті, хто живе на цій грішній землі у двадцятому столітті? Свого часу людство вже навчилось, як зберегти й передати знання з науки й техніки прийдешнім цивілізаціям. А от як заповісти дану нам природою звичайнісіньку людську доброту, оту доброту і людяність, без якої не може існувати ні родина, ні держава, ні вся наша цивілізація? Як по-людському, без упередженості й братовбивчих воєн співіснувати на нашій планеті? Чому в цих плитах, якими нам заповідано все, що тільки могло заповісти високорозвинене технократичне суспільство, ні слова не мовиться про щирість людську? І чи зуміємо зберегти, передати найсвятіші, найшляхетніші достоїнства людські ми самі — ось що останнім часом хвилює мене дужче й дужче...

ППФ (Пригоди, подорожі, фантастика) — 83: Збірка фантастичних і пригодницьких повістей та оповідань. Упор. Ю.Г.Попсуєнко. — К.: Молодь, 1983 — 248 с.

Традиційний щорічний збірник науково-фантастичних і пригодницьких творів радянських та зарубіжних письменників.